

Вікторія-Марія Плохотніченко,

студентка 1 курсу ОС «Магістр»

*факультету історії і міжнародних відносин
Ужгородського національного університету*

ВПЛИВ СВЯТОГО ПРЕСТОЛУ НА ОСВІТНІ ПРОЦЕСИ У ПОЛЬСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Відносини Польської Республіки і Святого Престолу протягом тривалого часу характеризувалися нерозривністю та активністю. Релігія та християнське вчення пронизували кожен сферу життя людей, і освіта не була винятком. У ХХ столітті двосторонні зв'язки постійно посилювалися, незважаючи на нацистські погроми чи атеїстичну пропаганду радянської влади. Відсоток віруючих збільшувався, а поняття релігії з кожним роком ставало тотожним до поняття національної свідомості. Проте часи змінювалися, і від колишньої католицької прихильності залишилися лише обрядовість та певні традиції, які сповідають старше покоління поляків.

Сьогодні вивченням освітніх процесів у Польській Республіці займається чимала кількість дослідників, серед яких теологи, соціологи, демографи та історики. Всі вони стверджують: рівень релігійності поляків за останні десять років скоротився більш ніж удвічі. Така тенденція охопила кожен сферу життя населення, і освіта не стала винятком. Молоде покоління, яке змалку слухало катехизми католицької церкви, почало з відторгнення ставитися до всього, з чим вона, як інституція, має справу. Тому рівень недовіри зріс, а небажання підпорядковуватися канонам переросло у відкрите протистояння католицьким принципам.

Ключові слова: *релігія, релігійна освіта, конкордат, релігійне вчення, католицизм, релігійна активність.*

The relations between the Republic of Poland and the Holy See have long been characterized by a trend of continuity and activity. Religion and Christian teaching permeated every area of human life, and education was no exception. Taking into account the 20th century and the whole of this period, the bilateral ties were constantly strengthened, despite the Nazi pogroms or atheistic propaganda of the Soviet power. The percentage of believers increased, and the concept of religion became the same every year as the concept of national consciousness. However, times have changed, and from the former Catholic attachment remained only the rituals and traditions of the older generation of Poles.

Today, a large number of researchers, including theologians, sociologists, demographers and historians, are involved in the study of educational processes in the Polish Republic. All of them say one thing, the level of religiosity of Poles has decreased more than twice in the last ten years. This trend has affected every sector of the population's life, and education has not become an exception. The young generation, which was listening to the catechism of the Catholic Church, began to treat with disavitation everything with which it, as an institution, is to do business.

Therefore, the level of distrust has grown, and the unwillingness to subordinate canons has grown into an open confrontation with Catholic principles.

Key words: *religion, religious education, concordat, religious teaching, Catholicism, religious activity.*

До Другої світової війни правовий статус релігійної освіти в польських школах був заснований на Конкордаті між Польщею та Святим Престолом, який був підписаний у Римі 10 лютого 1925 року. Відповідно до статті 13 християнське релігійне вчення (ХРВ) стало обов'язковим у всіх державних школах, які передбачали підготовку до вищої освіти. Римо-католицька церква могла забезпечувати релігійну освіту та навчання і контролювати зміст викладеного матеріалу у школах [11]. Однак післявоєнний комуністичний режим скасував цю угоду, і з 1945 року державні школи не мали зв'язків із жодними релігійними установами. Приватні навчальні заклади, переважно керовані римо-католицькою церквою, були закриті, а символ хреста вилучено зі шкіл [8].

Варто зазначити, що на початку конкордат 1925 року передбачав свободу католицької церкви в Польщі у внутрішньому житті, забезпечення лояльності духовенства у державі та співдію церкви з державними органами у сфері релігійного виховання громадян. В одному із пунктів йшлося, що в школах, за винятком високих шкіл, навчання релігії – обов'язкове [12].

Проте згодом атеїстична пропаганда розгорталася у всіх установах. У той самий час польські єпископи направляли владі меморандуми з цього питання, вказуючи на необхідність віруючих висловлювати свою релігійність. Починаючи з 1950-1951 навчального року, відповідальність за організацію уроків ХРВ було передано з центрального рівня керівництва директорам шкіл, і невдовзі після цього подальші обмеження було закріплено у сталінській конституції 1952 року (Конституція Польської Народної Республіки), згідно з якою все було витлумачено відповідно до радянської моделі [8]. У конституції йшлося, що Церква повинна діяти відокремлено від держави, а відповідно до її законів, державно-церковні відносини та майновий стан релігійних органів напряму підпорядковувався Уряду та Сейму [9].

У 1961 році ХРВ повністю вилучили зі шкіл: комуністичний парламент впроваджував закон про розвиток освітньої системи, який декларував, що всі школи та

освітні установи стають світськими. У зв'язку з такими процесами церква була змушена шукати нових шляхів для підтримки християнського духу населення та його рівня релігійності. На місцевих рівнях почали організовувати мережі парафіяльних катехитичних центрів. Після невдалих спроб їх ліквідувати влада зрозуміла, що такі центри краще контролювати і спостерігати за ними. Проте напруга з роками зростала, країною ширилися страйки, тому в 1981 році міністерство освіти доручило директорам шкіл узгоджувати шкільний графік із церковним планом і, крім того, дозволило ХРВ у центрах утримання під вартою неповнолітніх та санаторіях [8].

У кінці ХХ століття Польська Республіка розпочала процес переходу до демократії, що позначалося на різних галузях державної діяльності, першою з яких була освіта. Хоча нова Конституція 1997 року зазначала, що Польща – світська держава, нейтральна у справах релігії та світогляду (стаття 10), католицьке питання все одно було першочерговим [10].

На початку 90-х років першим посткомуністичним урядом було проведено обговорення, результатом якого стало своєрідне «дякую» за роль церкви у протистоянні комунізму, що відбилося на переважній більшості польського католицького населення. Тож розпочалося послаблення жорстких рамок та контролю над проведеними уроками релігії у школах. У 1990 році уряд прем'єр-міністра Тадеуша Мазовецького, а не сама католицька церква, висунув ідею відновлення релігійних класів у школах.

Згодом таке рішення гостро піддалося критиці: «У 1990-х і 2000-х роках існувало переконання, що польське суспільство якимось чином відрізняється і що воно не стане світським через модернізацію так швидко», – стверджував соціолог та історик з Польської академії наук Адам Лещинський; «Не тиск з боку церкви, а попередження її побажань лежало в основі такого незаконного та спірного рішення», – виступив у щомісячнику *Dziś* (Сьогодні) у 1998 році філософ та оглядач Лешек Новак [14].

Протягом наступних трьох десятиліть такі аргументи мали широку підтримку. І якщо у 2010 році регулярні опитування CBOS (*Centrum Badań Opinii Społecznej*) показали, що 60-70% поляків ставилися до католицької церкви позитивно, а менше 30% – негативно, то на сьогоднішній день частка людей, які негативно ставляться до церкви (47%), перевищила частку тих, хто позитивно ставиться до неї (41%) [1].

Дослідницький центр П'ю (Pew) вважає, що серед усіх обстежених ним країн у Польщі спостерігається найбільше зниження релігійної активності між найстарішим та наймолодшим поколіннями [14].

До прикладу, на питання: «Як би ви оцінили ваше ставлення до католицької церкви у Польщі?» респонденти були рівномірно розподілені за позитивними (35%), нейтральними (31%) та негативними (32%) відповідями, і лише 2% не висловили свою думку. Проте серед наймолодших респондентів (віком від 18 до

29 років), тобто тих, які з молодшої школи відвідували уроки релігії, лише 9% позитивно ставилися до церкви, тоді як 44% були нейтральними. Майже половина з них – 47% – негативно оцінили церкву [3].

Такі зміни супроводжувалися зменшенням кількості дітей, які відвідують факультативні заняття з релігії, а також зростанням кількості питань про те, чи держава, як і раніше, приділятиме стільки часу та грошей заняттям, які, за оцінками, коштують платникам податків 1,5 млрд злотих (€330 млн) на рік [14].

Взагалі концепція освіти церкви була сформульована у різноманітних магістратських документах, одним з яких є Вчення Святого Престолу про католицькі школи архієпископа Дж. Майкла Міллера. Тут автор підсумовує, що католицькі школи мають бути: на основі надприродного бачення трансцендентності, засновані на християнській антропології, під керівництвом Об'єднання та Співтовариства, а також прийняті католицьким світоглядом та на основі євангельського свідчення [13].

Нещодавно в країні розгорілася гаряча дискусія навколо допису у Twitter, де автор посилається на кількість годин релігії та фізики в циклі навчання. Він вважає, що релігії занадто багато: «На релігію відведено 900 навчальних годин, не враховуючи три дні реколекцій на кожному році навчання. А тим часом фізику скоротили з 800 до 240 годин. Не дивно, що у такому разі Земля плоска, Сонце обертається навколо Землі, і янголята є відповідальними за дощ», – пише він [5].

Таке висловлювання швидко спростували, оскільки відповідно до освітньої реформи, проведеної у 2017 році, релігія як предмет є п'ятим з найбільшою кількістю годин у початковій школі. Діти за вісім років вивчають його 608 годин, а не, як стверджується у дописі, 900. Кількість годин на уроках фізики наразі не 240, як вказується, а 152 [6].

У Польщі основою викладання релігії в школах є Закон про освіту 2002 року та постанова міністра національної освіти 1992 року. Відповідно до абзацу 8, пункту 1, «релігійне навчання в школах усіх типів – дві години на тиждень». У виняткових випадках, за згодою єпископа, ці години можуть бути меншими. Релігійне навчання не є обов'язковим (абз. 3, п. 3). Воно організовується в навчальних закладах за бажанням батьків, і лише як вони звернуться з таким запитом, релігія стає обов'язковим предметом для зарахованих учнів і входить до середньої оцінки. Кількість годин окремих предметів зазначена в положенні про рамкові навчальні плани. Директори шкіл називають їх «плануванням».

Попередньо розклад передбачав кількість годин на весь цикл навчання, наприклад, у середній школі польська мова викладалася 360 годин протягом трьох років. Школа сама вирішувала, скільки годин предмету будуть реалізовувати вчителі, в якому класі. Тепер розклад «жорсткий» і визначає, скільки годин предмету припадає на певний клас, наприклад, для польської мови це чотири години на тиждень протягом чотирьох років, що дає близько 600 годин у циклі [4].

«Така тенденція не є радикальною чи такою самою, яка відбувається в Західній Європі протягом останніх 50 років. Проте постійний спад, або так звана «повзуча секуляризація», був помітний ще з початку XXI століття» [7].

Нові дані Статистичного управління Польщі також свідчать про значні відмінності між віковими групами. Вікова група 25-34 роки є найменш релігійною – більше половини опитаних у цій групі (51%) або не сповідують релігію, або не сповідують жодної релігії, і лише 17% є повністю або помірковано віруючими. Однак літні люди демонструють набагато більшу релігійну відданість. Кожен десятий у віці 75 років і старше виявляє високий рівень прихильності, і близько 41 % – помірний. Загалом 41 % людей віком 55-64 роки виявляють або помірну, або рішучу прихильність, 27 % – віком 45-54 роки, 22 % – віком 35-44 роки, і лише 18 % – віком 16-25 років [2].

Цитований автор також зазначає, що різноманітність вірувань по вікових категоріях підтверджує теорію тенденції життєвого циклу, яка є досить відомою серед соціологів. Тобто молоді люди та люди середнього віку, як правило, менш релігійні, ніж літні [7].

Знову ж таки, за даними CBOS частка випускників шкіл, які визнають себе віруючими католиками, знизилася з 81% до 63% за десятиліття, а завдяки дослідженням центру Pew можна говорити, що у Польщі спостерігається найбільший спад релігійної активності між старшим та молодшим поколінням [2].

Тож беручи до уваги феномен Конкордату у двосторонніх відносинах між Польською Республікою та Святим Престолом, вплив на освіту зі сторони апостольської столиці все ж таки відбувається. Положення закріплені на рівні міжнародного договору, через що освітня політика здійснюється відповідно до католицького вчення. Як наслідок – молоде покоління, перенасичуючись катехизмом, відкидає церкву і будь-яку діяльність чи дійсність, яку та пропонує. Рівень недовіри до церкви, священників та католицького вчення зростає, а секуляризація розширюється на суспільні процеси населення Польщі, у тому числі й освітні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Attitudes towards Religion and Church in Public Sphere Release. CBOS research. URL: https://www.cbos.pl/EN/publications/reports/2022/003_22.pdf
2. Ben Koschalka. Most Poles religious but few “strongly committed” to their faith, new data show. Notes from Poland. URL: <https://notesfrompoland.com/2020/03/12/most-poles-are-religious-but-few-are-strongly-committed-to-their-faith-show-new-data/>
3. Daniel Tilles. Only 9% of young people in Poland view Catholic church positively, finds poll. Notes from Poland. URL: <https://notesfrompoland.com/2020/11/16/only-9-of-young-people-in-poland-view-catholic-church-positively-finds-poll/>
4. Jan Kunert, Justyna Suchecka. Duża liczba godzin religii, mniej fizyki? Sprawdzamy popularny wpis. Konkret 24. URL: <https://konkret24.tvn24.pl/polska,108/duza-liczba-godzin-religii-mniej-fizyki-sprawdzamy-popularny-wpis,983921.html>

5. Julia Stepniewska. Na religię przeznaczają się 900 godzin lekcyjnych, bez wliczania w każdym roku nauki trzech dni na rekolekcje. Twitter. URL: <https://twitter.com/JuliaAstrid453/status/1189439749309763584>
6. Justyna Wojniak, Marta Majorek. Polish education system under 2017 reform: Assumptions, aims and controversies. SHS Web Conferences 48. 2018. URL: https://www.shsconferences.org/articles/shsconf/pdf/2018/09/shsconf_erp2018_01043.pdf
7. Katarzyna Zielińska. Concepts of religion in debates on secularization. The Donner Institute, Åbo Akademi. 2013. URL: <https://www.doria.fi/handle/10024/134637>
8. Martin Rothgangel, Martin Jäggle. Religious Education at Schools in Europe: Part 1: Central Europe. Germany. 2016. URL: <https://bit.ly/3L1c9Ql>
9. Nicolas Bethell, Gomulka, His Poland and His Communism (London : Longmans, c1969). P. 196.
10. Polish concordat (1993). Concordat between the Holy See and the Republic of Poland. URL: <http://www.concordatwatch.eu/topic-1331.843>
11. Rev. Dr Athanasius D. McVay. The 1925 Concordat with Poland. *Annales Ecclesiae Ucrainae*. URL: <https://annalesecclesiaeucrainae.blogspot.com/2009/10/1925-concordat-with-poland.html>
12. Sabrina P. Ramet, Irena Borowik. Religion, Politics, and Values in Poland: Continuity and Change Since 1989. New York. 2017. URL: <https://bit.ly/3N2nFwj>
13. The Holy See's Teaching on Catholic Schools. Institute for Catholic Liberal Education. URL: <https://catholicliberaleducation.org/holy-sees-teachings-catholic-schools/>
14. Wojciech Kość. Catholic teaching in decline at Polish schools as church's influence wanes. Notes from Poland. URL: <https://notesfrompoland.com/2021/01/07/catholic-teaching-in-decline-at-polish-schools-as-churchs-influence-wanes/>

REFERENCES

1. Attitudes towards Religion and Church in Public Sphere Release. CBOS research. www.cbos.pl. Retrieved from https://www.cbos.pl/EN/publications/reports/2022/003_22.pdf [in English].
2. Ben Koschalka. Most Poles religious but few "strongly committed" to their faith, new data show. Notes from Poland. notesfrompoland.com. Retrieved from <https://notesfrompoland.com/2020/03/12/most-poles-are-religious-but-few-are-strongly-committed-to-their-faith-show-new-data/> [in English].
3. Daniel Tilles. Only 9% of young people in Poland view Catholic church positively, finds poll. Notes from Poland. notesfrompoland.com. Retrieved from <https://notesfrompoland.com/2020/11/16/only-9-of-young-people-in-poland-view-catholic-church-positively-finds-poll/> [in English].
4. Jan Kunert, Justyna Suchecka. Duża liczba godzin religii, mniej fizyki? Sprawdzamy popularny wpis. *Konkret 24*. konkret24.tvn24.pl. Retrieved from <https://konkret24.tvn24.pl/polska,108/duza-liczba-godzin-religii-mniej-fizyki-sprawdzamy-popularny-wpis,983921.html> [in Polish].
5. Julia Stepniewska. Na religię przeznaczają się 900 godzin lekcyjnych, bez wliczania w każdym roku nauki trzech dni na rekolekcje. Twitter. twitter.com. Retrieved from <https://twitter.com/JuliaAstrid453/status/1189439749309763584> [in Polish].
6. Justyna Wojniak, Marta Majorek. Polish education system under 2017 reform: Assumptions, aims and controversies. SHS Web Conferences 48. 2018. www.shsconferences.org. Retrieved from https://www.shsconferences.org/articles/shsconf/pdf/2018/09/shsconf_erp2018_01043.pdf [in English].
7. Katarzyna Zielińska. Concepts of religion in debates on secularization. The Donner Institute, Åbo Akademi. 2013. www.doria.fi. Retrieved from <https://www.doria.fi/handle/10024/134637> [in English].

8. Martin Rothgangel, Martin Jäggle. Religious Education at Schools in Europe: Part 1: Central Europe. Germany. 2016. *bit.ly*. Retrieved from <https://bit.ly/3L1c9Ql> [in English].
9. Nicolas Bethell, Gomulka, His Poland and His Communism (London : Longmans, c1969). P. 196 [in English].
10. Polish concordat (1993). Concordat between the Holy See and the Republic of Poland. *www.concordatwatch.eu*. Retrieved from <http://www.concordatwatch.eu/topic-1331.843> [in English].
11. Rev. Dr Athanasius D. McVay. The 1925 Concordat with Poland. *Annales Ecclesiae Ucrainae. annalesecclesiaeucrainae.blogspot.com*. Retrieved from <https://annalesecclesiaeucrainae.blogspot.com/2009/10/1925-concordat-with-poland.html> [in English].
12. Sabrina P. Ramet, Irena Borowik. Religion, Politics, and Values in Poland: Continuity and Change Since 1989. New York. 2017. *bit.ly*. Retrieved from <https://bit.ly/3N2nFwj> [in English].
13. The Holy See's Teaching on Catholic Schools. Institute for Catholic Liberal Education. *catholicliberaleducation.org*. Retrieved from <https://catholicliberaleducation.org/holy-sees-teachings-catholic-schools/> [in English].
14. Wojciech Kość. Catholic teaching in decline at Polish schools as church's influence wanes. Notes from Poland. *notesfrompoland.com*. Retrieved from <https://notesfrompoland.com/2021/01/07/catholic-teaching-in-decline-at-polish-schools-as-churchs-influence-wanes/> [in English].